

Відгук

офіційного опонента на дисертаційну роботу

Ткаченка Івана Анатолійовича

«Наративні маски у сучасному англомовному дискурсі

(на матеріалі постмодерністських творів): комунікативно-прагматичний та

когнітивно-наративний аспект». – Херсон, 2018. – 217 с.,

подану на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук

за спеціальністю 10.02.04 – германські мови

Антропоцентрична лінгвістика сьогодення характеризується інтеграційними процесами, у яких одна з провідних позицій належить лінгвопрагматиці. Розширення предмету й поглиблення методології лінгвопрагматики спричинило появу й успішний розвиток таких прикордонних дисциплін, як когнітивна лінгвопрагматика, історична й контрастивна прагмалінгвістика тощо. Не винятком є і зближення лінгвопрагматичних розвідок із лінгвопоетичними, яке було започатковане ще у 70-х рр. 20 ст. у працях Т. ван Дейка, але і досі не вилилося у загальновизнану парадигму з огляду на суперечливість базових положень. Проте, останнім часом застосування прагматичного підходу в аналізі художнього тексту посилюється і свідчить про становлення нової, перспективної дисципліни – когнітивної прагмапоетики, яка забезпечує комплексний розгляд таких художніх явищ, які втілюють ідею про єдність мови, мовлення, мислення і творчості.

До таких явищ належить і **об'єкт** дослідження обговорюваної дисертації – наративна маска як образ наратора, що досліджується на **предмет** лінгвокогнітивних і комунікативно-прагматичних особливостей її формування та функціонування в англомовному постмодерністському дискурсі.

Англомовний дискурс постмодернізму маніфестують найвідоміші й найвагоміші з точки зору внеску в розвиток світової літератури художні твори, три з яких склали джерельну базу роботи. Будучи у повній мірі залученими до літературознавчих досліджень, вони поки що не стали об'єктом достатньої уваги лінгвістів. Тому науковий пошук в цьому напрямку є одним із найактуальніших у сучасному германському мовознавстві.

Слід наголосити і на іншому аспекті **актуальності** розглядуваної дисертації, який стосується комплексного підходу до проаналізованого об'єкту. Інтегративні процеси у сучасному мовознавстві вимагають поєднання в одному дослідженні лінгвопоетичного, лінгвоконцептуального та лінгвопрагматичного підходів, що сприяє подальшому розвитку когнітивної прагмапоетики й наратології.

У цьому зв'язку зосередження дослідницької уваги на встановленні лінгвокогнітивних засобів та комунікативно-прагматичних властивостей наративної маски як образу наратора в англomовному постмодерністському дискурсі, що є **метою** дослідження, уявляється своєчасним і конче необхідним завданням сучасної германістики. Це завдання, на наш погляд, успішно вирішене в дисертації І.А. Ткаченка.

Розглядаючи теоретичні засади дослідження у **першому розділі** роботи – «Теоретичні засади дослідження наративної маски як образу наратора у постмодерністському дискурсі» (с. 19-63), автор демонструє широку лінгвістичну ерудицію та знайомство з новітніми досягненнями вітчизняної та зарубіжної наукової думки в галузі міждисциплінарного вивчення постмодернізму як сучасного типу культури й художньої комунікації.

Шляхом аналітичного узагальнення основних напрямів і здобутків постмодерністських і наратологічних студій окреслюються основні властивості постмодернізму, висвітлюються релевантні поняття, розглядається кореляція понять «автор», «наратор», «оповідач», «образ наратора», «образ автора», обґрунтовується поняття «наративна маска», з'ясовується специфіка комунікації автора і читача в постмодерністському дискурсі.

У **другому розділі** роботи – «Методологічні засади дослідження наративної маски як образу наратора в англomовному постмодерністському дискурсі» (с. 74-94) обґрунтовується доцільність запропонованої методики аналізу наративних масок постмодерністського дискурсу, яка ґрунтується на лінгвопоетичному, лінгвоконцептуальному й лінгвопрагматичному підходах.

Слід наголосити на тому, що дисертант цілком логічно обирає кут зору на досліджуваний об'єкт: використовуючи здобутки філософських і літературознавчих розвідок щодо дискурсу постмодернізму як типу гуманітарного мислення, дослідник зосереджується на мовознавчих аспектах проблеми. Його цікавить, насамперед, те, як провідні властивості постмодерністського дискурсу (гра, фрагментарність, інтертекстуальність, багаторівневність та ін.) впливають на формування концептуальних ознак наративних масок, з одного боку, та як наративні маски відображаються у мовних характеристиках цього дискурсу, з іншого. На цьому принципі базується аналіз лінгвокогнітивного аспекту об'єкту.

Дієвість лінгвопрагматичного дослідницького ракурсу забезпечує висування на перший план провідних категорій дискурсивно-прагматичної лінгвістики – мовленнєвого акту, стратегії і тактики – в їхній діалектичній взаємодії, яку переконливо відображено у схемі функціонування наративної маски в прагматичному аспекті (с. 91).

Ретельно і послідовно описуються етапи дослідження.

Третій розділ дисертації «Лінгвокогнітивні засоби творення наративної маски як образу наратора» (с. 103-162) присвячено встановленню і опису наративних масок англomовного постмодерністського дискурсу в контексті лінгвокогнітивних засобів на передконцептуальному, концептуальному та вербальному рівнях.

Автор аргументує виокремлення доміантних видів наративних масок, реалізованих у постмодерністському дискурсі: адвоката, репортера і блазня, функціонування яких у постмодерністському творі прогнозується наративною ситуацією та визначає характерні лінгвостилістичні засоби.

У цьому розділі обрано напрямок аналізу матеріалу – від роману до специфіки творення набору його наративних масок: у романі М. Етвуд «Пенелопіада» функціонують маски репортера й адвоката, у романі Дж. Барнса «Історія світу у 10 ½ розділах» – маски репортера і блазня, у романі Ч. Паланіка «Бійцівський клуб» – маски адвоката і блазня. Такий напрямок аналізу є цілком виправданим, оскільки зумовлений необхідністю презентувати індивідуальну наративну манеру і новаторські пошуки зображально-виражальних засобів авторів цих творів.

Четвертий розділ – «Комунікативно-прагматичні властивості наративних масок у сучасному англomовному постмодерністському дискурсі» (с. 171-210) присвячено комунікативним стратегіям і тактикам функціонування наративних масок у зв'язку з типами реалізованих мовленнєвих актів і застосованими мовними засобами.

Напрямок аналізу в цьому розділі змінюється – дослідник концентрується на стратегіях, тактиках і прийомах формування виокремлених типів мовленнєвої маски, узагальнюючи лінгвопрагматичні засоби їхнього творення. Такий напрямок аналізу зумовлено тим, що для лінгвопрагматики важливою є діалектична взаємодія мовних і мовленнєвих одиниць з огляду на їхню значущість у творенні конкретної наративної маски.

Виокремлюються дві стратегії перлокутивного впливу на читача: стратегія зближення із читачем, якій підпорядковані тактики щирості, аргументації та поради, і стратегія дистанціювання з тактиками незгоди, заплутування, вихваляння та оперування термінами. Встановлюються стратегії й тактики, характерні для кожної наративної маски.

Переконливо демонструється реалізація наратором в образі певної наративної маски різних іллокутивних типів мовленнєвих актів, що сприяє підсиленню бажаного перлокутивного впливу на читача.

Таким чином, мета роботи є повністю досягнутою.

Отримані результати характеризуються науковою **новизною**. У роботі вперше:

- обґрунтовано й уведено у науковий ужиток поняття «наративна маска»;

- встановлено лінгвокогнітивні засоби її формування у англomовному постмодерністському дискурсі;
- виокремлено й описано нарративні стратегії і тактики, що забезпечують функціонування нарративних масок у англomовному дискурсі постмодернізму;
- виявлено й проаналізовано лінгвопрагматичну специфіку художньої комунікації у англomовному постмодерністському дискурсі.

Наукова **достовірність** і об'єктивність дослідження визначається:

- сучасним методологічним підходом, що уможливив застосування низки релевантних загальнонаукових і лінгвістичних **методів**, основними з яких є інтерпретаційно-текстовий, концептуальний, когнітивно-семантичний, мовленнєвоактовий, дискурс-аналіз та метод фреймового моделювання;
- послідовним застосуванням термінологічного апарату лінгвопоетики, лінгвокогнітивістики, лінгвопрагматики, наратології та дискурсології;
- валідністю висновків і їхньою відповідністю положенням дисертації;
- повнотою та адекватністю мовного матеріалу, його системним і прозорим аналізом;
- репрезентативністю списку використаних наукових джерел.

Теоретична значущість дисертаційного дослідження зумовлена вагомим внеском, який роблять його результати і висновки у вирішення проблем когнітивної лінгвопоетики і дискурсивної прагмалінгвістики, зокрема наратології, лінгвоконцептології та прагмапоетики. Результати дослідження сприятимуть подальшій розробці теорій образу, образності, мовленнєвих актів, а також проблем, пов'язаних із художньою комунікацією стосовно ролі засобів англійської мови у створенні її поетичного, когнітивного та комунікативного простору.

Практична значущість поданої праці полягає в тому, що отримані результати мають цінність для лекційно-семінарських курсів зі стилістики, лексикології та теоретичної граматики англійської мови, для спецкурсів з теорії дискурсу, лінгвоконцептології, текстології та прагмапоетики, можуть бути використані у складанні навчальних посібників, написанні курсових і дипломних робіт, а також мають прямий вихід у практику перекладу й викладання німецької мови як іноземної в навчальних закладах України.

Зміст автореферату ідентичний основним положенням дисертації, які повно відображено в 12-ти **публікаціях** автора загальним обсягом 6,05 умов. друк. арк., зокрема в 9-ти статтях у фахових виданнях України, одній закордонній статті та тезах двох конференцій.

Стиль викладення тексту дисертації багатий, прозорий, чіткий, що свідчить про вміння формулювати думку, узагальнювати теоретичні дані та категоризувати емпіричні.

Інгерентною рисою дисертації, яка звертає на себе увагу вже під час ознайомлення зі змістом і підтверджується під час читання тексту роботи, є цілісність, послідовність і узгодженість положень.

Оформлення дисертації відповідає діючим державним стандартам.

Проте, дослідження не позбавлене деяких **вад**, які не є суттєвими щодо розкриття проблеми, викладу основних положень та отриманих висновків.

1. Той факт, що методологія інтеграції лінгвопрагматичного підходу і лінгвопоетики наразі перебуває у стадії становлення, не міг не позначитися на дещо спрощеному застосуванні мовленнєвоактового аналізу в дисертації. Це знаходить прояв у низці запитань, які залишаються відкритими:

- Якщо повістування складається з мовленнєвих актів, як стверджує дисертант (с. 92), то чим є повістування з діяльнісної точки зору – макромовленнєвим актом, комунікативною подією, комунікативною взаємодією чи чимось іншим?
- Яким чином встановлені стратегії й тактики перлокутивного впливу співвідносяться з іллокутивними типами аналізованих мовленнєвих актів?
- Який набір іллокуцій є характерним для кожної наративної маски?

Крім того, недоречним є вживання щодо мовленнєвих актів дієслова «використовуватися» (с. 19, 94, 179, 186, 191) та виразу «у формі», приміром, «у формі квеситива» (с. 174, 185). Мовленнєвий акт є не формою, а прагматичною функцією, він не використовується, а реалізується, здійснюється, відбувається тощо, оскільки має не статичну, а процесуальну природу.

Не можна вважати іллокутивною силою мовленнєвого акту або висловлення наратора щирість (с. 184), передачу атмосфери минулих часів (с. 185), «спрощення сприйняття інформації читачем» (с. 174), «покращення розуміння» (с. 188), «заякування читача» (с. 179). Останні три позиції є перлокутивним впливом, оскільки безпосередньо залежать від реакції адресата (у цьому випадку – читача) на мовленнєвий акт.

2. Попри те, що дослідник дуже добре володіє лінгвістичною термінологією та слушно пояснює релевантні терміни, деякі терміни вживаються без дефініції та потребують пояснень, зокрема: «комунікативна стратегія» (с. 14, 19, 46, 61 та ін.), «тактика» (с. 14, 19, 60, 68 та ін.), «симптом тексту» (с. 52), «постмодерністське поле» (с. 152, 163), «часовий дейктик» (с. 175), «іронія» (с. 25, 193).

3. Хоча стиль викладу положень, у цілому, викликає позитивне враження, подекуди наявні порушення актуального членування тексту (с. 79, 90, 121), повтори (с. 79, 110, 120, 122, 125, 133, 156, 182), русизми

(«даний» замість «цей» (с. 26, 62), «так» як ввідне слово (с. 75, 105, 152), «сторіччя» як проміжок часу (с. 104, 106), «ряд» замість «низка» (с. 107)), невдалі формулювання (с. 19, 24, 45, 48, 52, 63, 75, 89, 115, 127, 128, 132, 180, 201), хибодруки (с. 21, 35, 53, 74, 81, 106, 177, 178, 205, 209, 217) і пунктуаційні помилки (с. 31, 32, 49, 56-59, 77, 90, 92, 105, 106, 108, 128, 129, 136, 153, 178, 191, 199, 209). Крім того, незрозумілою є рубрикація розділу 3 (підрозділи 3.2 і 3.3 чомусь не мають назв – с. 11-12).

Слід наголосити, що зазначені зауваження мають дискусійний характер і не впливають на загальну високу оцінку дослідження.

Отже, дисертація Івана Анатолійовича Ткаченка «Наративні маски у сучасному англomовному дискурсі (на матеріалі постмодерністських творів): комунікативно-прагматичний та когнітивно-наративний аспект» є самостійною, завершеною працею високого теоретичного й науково-практичного рівня, а отримані в ній результати в сукупності вирішують проблему встановлення лінгвокогнітивних та -прагматичних властивостей образу наратора в англomовному постмодерністському дискурсі, що має суттєве значення для подальшого розвитку й збагачення теорії германського мовознавства.

Обговорювана дисертація відповідає п. 11, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженому постановою КМУ №567 від 24.07.2013 зі змінами, внесеними згідно з Постановами КМУ №656 від 19.08.2015 та №1159 від 30.12.2015, а Іван Анатолійович Ткаченко заслуговує на присудження йому наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.02.04 – германські мови.

Офіційний опонент,
Доктор філологічних наук, професор
професор кафедри німецької філології
та перекладу Харківського національного
університету імені В.Н. Каразіна

Л.Р. Безугла

19 червня 2018 р.

